

בדנמרק היה אחרת- על הצלת יהודי דנמרק ב- 1943

מאת דן כצנלסון

יהודים הגיעו לדנמרק מאוחר יחסית למדינות אירופאיות אחרות. בתחילת המאה ה- 20 הגיעו לדנמרק עוד כ- 3,000 יהודים ממזרח אירופה. בשנת 1940 בעת פלישת גרמניה לדנמרק גרו במדינה 7,500-8,000 יהודים.

ב- 9 באפריל 1940 בשעה 04:15 בבוקר פלשו כוחות גרמניה לדנמרק. מולם עמדו 14,500 חיילים דניים סדירים. בישיבת קבינט חירום בראשות המלך כריסטיאן ה- 10 הוחלט להסכים לאולטימטום הגרמני ולהיכנע, 105 דקות בלבד לאחר תחילת המתקפה הגרמנית. מדובר היה ב"כיבוש בתנאי שלום". השגריר הגרמני בדנמרק, ססיל פון רנתה-פינק, מונה ל"מיופה-כוח של הרייך", המלך, הממשלה, הפרלמנט, המשטרה, מערכת המשפט, ואפילו הצבא הדני המשיכו לתפקד. בכך זכתה דנמרק למעמד יוצא דופן בין האומות שחיו תחת המגף הגרמני. היה גם קיים הסכם בלתי כתוב שהגרמנים לא יפגעו ביהדות דנמרק – לא פיזית ולא על ידי חוקים או תקנות מפלים או מגבילים – לעת עתה. בהתאם לא נדרשו יהודים לשאת את הטלאי הצהוב על בגדיהם.

בסוף שנת 1942 אירע המשבר הראשון. היטלר כעס על התגברות מעשי החבלה הגוברים והולכים של המחתרת הדנית - ושלה קצין SS בדרגת אלוף, ד"ר וורנר בסט, להיות מיופה כוח במקום הדיפלומט הוותיק המתון שכיהן עד אז. המשבר הגדול אירע בסוף חודש אוגוסט 1943 כאשר הממשלה הדנית סירבה לאולטימטום גרמני שכלל דרישה להקמת בתי משפט של ה-SS והטלת עונש מוות עבור מעשי חבלה. הוכרז משטר חירום צבאי זמני על ידי הגרמנים, הממשלה הדנית התפטרה, הצבא הדני פורק מנשקו וקציניו נאסרו. בכך נפלה החומה שהגנה על יהודים הדניים ובפקודת היטלר תוכננה "אקציה" לאסור את כל יהודי דנמרק ולהוביל אותם למחנה ריכוז.

ה"אקציה" תוכננה ללילה בין ה- 1 וה- 2 באוקטובר 1943 – מוצאי יום ב' של ראש השנה וגם ערב שבת – מועד בו היהודים היו צפויים להיות בבתיהם. לרשות הגרמנים עמד כוח שמנה כ- 1,500 שוטרים במדים, כ- 300 אנשי משטרת הביטחון, מספר משתפי פעולה דניים וחוליית גסטפו מברלין בפיקודו של סגנו של אייכמן, רולף גינתר. בינתיים התעוררו אצל וורנר בסט ספקות לגבי כדאיות המבצע. הצלחתו הייתה בוודאות חוסמת כל אפשרות לשיתוף פעולה בין גרמניה לבין האומה והעם

בדנמרק, ובסוף שנת 1943 הייתה גרמניה זקוקה יותר מתמיד ליבוא החיוני מדנמרק, בעיקר לגבי חומרי מזון. בדעה אחת עם רוב הפונקציונרים במנהל הגרמני בדנמרק הוחלט להזהיר את היהודים מפני המבצע המתקרב. האזהרה הועברה ליושב-ראש הקהילה היהודית, קרל הנריקז. בתפילת שחרית של ערב ראש-השנה בבית-כנסת הגדול בקופנהאגן הביא הרב מרכוס מלכיאור את הבשורה המרה לקהילה, והזהיר לבל יימצא יהודי בביתו במועד המיועד ל-"אקציה".

פתגם דני עתיק אומר: אם יש מקום בלב – יש מקום בבית. והעם הדני ככללותו פתח את לבו ואת ביתו בפני הבורחים מבתיהם בחופזה. לא בגלל שהם היו יהודים, מיעוט נרדף, אלא בגלל שהם היו "אחים בצרה". היהודים הוסתרו בדירות פרטיות, בבתי קיץ, בתי חולים, בתי חרושת וכנסיות. במקביל סייעו ליהודים להשיג קשר עם קבוצות מחתרת וגורמים פרטיים שונים אשר ארגנו את העברתם דרך הים לשוודיה, שמראש הביעה את הסכמתה לארח אותם. במיוחד בלט חלקם של הקהילייה הרפואית במבצע ההצלה. בבית חולים גדול אחד באזור קופנהאגן אורגנה בריחתם של כ- 2000 יהודים.

ה- "אקציה" נכשלה, כפי שקיוו בכירי המנהל הגרמני בדנמרק, למרות שגורמי שירותי הביטחון הגרמני בדרגים הביניים והנמוכים עשו מאמצים לפעול בהתאם לרצון ה- "פיהרר". בסופו של דבר יכולה הייתה "חוליית אייכמן" לדאוג להעברתם של רק 470-480 יהודים למחנה טרזיינשטאט. למבצע היו גם קרבנות בנפש. לפחות 13 יהודים התאבדו, מעל 20 יהודים טבעו בים בדרך לשוודיה, ומספר מצילים דנים אמיצים נפלו מכדורי הגסטפו.

ב- 2 בנובמבר 1943 התייצב אדולף אייכמן בקופנהאגן לפגישה עם וורנר בסט, מיופה הכוח של גרמניה בדנמרק. בין השניים סוכמו מספר נקודות גורליות עבור היהודים הדניים בטרזיינשטאט. בין היתר הבטיח אייכמן שהיהודים לא "יישלחו מזרחה" להשמדה; הם יוכלו לקבל חבילות מקרובים בשוודיה, ויערך ביקור של משלחת הצלב האדום במחנה בעתיד הנראה לעין. אייכמן הבטיח – ואייכמן קיים את הבטחתו. לקראת סוף המלחמה יכלו היהודים הדניים לצאת לחופשי במבצע של הצלב האדום השוודי – פרט ל- 52 יהודים שנפטרו במחנה. קיימות תיאוריות אחדות לגבי התנהגות התמוהה של אייכמן בנושא של היהודים הדניים, אבל את הסיבה האמתית הוא לקח עמו לגרדום.

אי-אפשר לסכם כתבה זו מבלי להזכיר את התנהגותו האצילה של מלך דנמרק, כריסטיאן ה-10, אשר דאג מאוד לגורלם של היהודים. המיתוס אודות הטלאי הצהוב שהמלך כאילו ענד – לא היה ולא נברא. לעומת זאת, ברגע של משבר ממון עבור מבצע הצלת היהודים, תרם המלך כסף מכיסו על מנת להציל את נתיניו אשר בצרה – ללא קשר להיותם יהודים – הם היו עבורו אזרחים דניים ככל אזרח אחר. עובדה זו פורסמה רק לאחרונה במסגרת מחקר שערך מחבר כתבה זו.

ואחרון, אחרון חביב. בליל ה-8 באוקטובר 1943 עמד על סיפון ספינת דייגים בנמל הצפוני של קופנהאגן ילד יהודי בן שנתיים, בוכה ורועד מקור ומפחד. בזכות דנים טובים ואמיצים הוא והוריו הגיעו באותו לילה לשוודיה. לכשיגדל יקדיש הרבה מזמנו ומרצו לחקור את מורשת הצלת יהודי דנמרק.

הילד הזה הוא הכותב שורות אלו.